

*Anders och Adelöv
dö sörkan i Adelöv
Sundholm Erik Tronäs 1967*

acc no 16

ingående gick omkring i gårdarna och tiggde om en gåva. I Adelöv beslöt man, att den skulle vara förbjuden, från 1760.

Om gudstjänsten hade naturligt nog kyrkoherde Bjugg stor omsorg. Den skulle vara värdig. Det överenskoms att köpa ett orgelverk. När församlingen fått detta, beslöt man bl. a. att organisten skulle ha $\frac{1}{2}$ skäppa säd från varje gård och han skulle spela varannan vers med församlingen vid psalmsången. Det bestämdes om ringning: första gången ringdes det gudstjänstdag kl. 7, andra gången en halv timma därefter med de små klockorna och sammanringning, när skogboarna var framkomna — en formulering, som låter liberal. Detta om sommaren. Komministern skulle se till, att det klämtades varje söcken dag morgon och afton, för att markera en kort bönestund. Episteln och evangelium skulle sjungas ordinarie mässdagar och då HHN firades, eljes endast episteln. Därpå sjöngs Tron av församlingen. Alla skulle stå upp, när "Gud vi lova dig" och "Välsignat vare Jesu namn" sjöngs — eljes böter.

Värdigt skulle man uppföra sig under gudstjänsten. När Carl i Solberga kastade upp, var det nog ett enstaka olycksfall, förorsakat av, som han uttryckte det "en hiskeligh tandawerk". Han slapp böter också.

En god kristendoms-kunskap gav kyrkoherde Bjugg sin hjord. Litet står väl därom i protokollen, men hans efterträdare Liwin fick beröm för församlingens kunskaper och förståelse för det inlärdas ett par år efter svärfaderns död.

Ovanstående torde räcka, för att vi skall förstå, att Petrus Bjugg ryktade sitt värv med stark känsla för kallets allvar och med aldrig sinande energi. De innehållsrika, väl förda handlingarna låter oss följa hans gärning ganska väl. Han imponerar.

Hans Olof Sundelius — en prästerlig tragedi.

Det kan synas vara ett väl djärvt påstående, när förf. säger, att Hans Olof Sundelius, som var vice pastor i Adelöv åren 1798—1803, är den färgstarkaste präst församlingen haft, men det finns fog för detta påstående. Hans levnadsöde är ett drama med många starka scener.

Sundelius föddes år 1764 i Ö. Skrukeby socken strax utanför Linköping. Fadern var då kronofogde men kom efter några år på balans och blev avsatt från sin syssla. Möjligen kan detta ha haft menliga följder för sonen längre fram i livet. När Hans Olof var 13 år, dog fadern, men han kunde fullfölja sina studier och blev prästvigd i Linköping vid 25 års ålder. Där blev han domkyrkoadjunkt. Sundelius hade ordet i sin makt och blev snart känd både som god predikant och som lyckad poet. Det är svårt att låta bli att citera honom, då han uttrycker sig elegant i tidstypisk stil och kraftfullt tillika, med mærg och sålta. Dessutom var han en kvick karl.

År 1791 blev Sundelius adjunkt i Norrköping. Också här gjorde han sig känd som en god förkunnare. Han är t. o. m. representerad i Predikoverksamhetens historia och lät av trycket utgå ett par av sina predikningar. Det ansåg hans förmän litet väl tilltagset. En obefodrad prästman i trettioårsåldern borde vid denna tiden veta sin plats. Hade Sundelius namn synts i Linköpingspressen en och annan gång under tiden i stiftsstaden, så förekom det desto flitigare i Norrköpings Tidningar. I senare fallet var det i samband med upprop om hjälp till behövande i staden. Sundelius var nämligen vad vi skulle kunna kalla en social präst, och hans hjärta klappade ömt för folk, som hade det svårt på olika sätt. Och det gjorde det livet igenom. Tiden utmärkte sig för ett vaknande socialt intresse, och Sundelius var i detta avseende en man av sin tid.

Men det var annat också, som rörde sinnena. Det var franska revolutionens årtionde. Mängder av frågor stod under debatt, aktualiserade av den stora omvälvningen. Dit hörde ståndsprivilegierna för adeln. Den som läst Anna Maria Lenngrens adelssatirer, vilka kom till just vid denna tid, har fått en god inblick i vad debatten rörde, liksom f. ö. också vad det var för folk, som stod för kritiken mot adelns privilegierade ställning. Det var intellektuella människor oftast, folk som ägde begåvning och duglighet men som fick se sin väg stängd, därför att de råkade vara födda av fel föräldrar. Sundelius hörde avgjort till dessa kritiker, och det var detta som beredde hans olycka.

År 1795 blev den unge prästmannen anmäld för högvördiga domkapitlet i Linköping för att tillsammans med andra på teatern i Norrköping ha sjungit marseljäsen. Den som stod för anmälan var en J. W. Lode. Av biskopen fick Sundelius förmaningar att bättre akta på vad som anstod en präst i fråga om umgängesliv, och denne menade också, att pastorn hade ett lynne fallet för självkära och för tidiga pretentioner. Så alldeles felaktig var nog inte karakteristiken, men tiden var definitivt inte ungdomens. Den borde veta sin plats. Sundelius råkade vara född något århundrade för tidigt.

Den anmälde pastorn bedyrade sin oskuld och visade intyg på att han visserligen varit på teatern men inte deltagit i sången, som f. ö. inte var marseljäsen utan en visa på svenska. Den finns bifogad domkapitelsprotokollet. Något beslut fattade inte herrarna i högvördiga konsistoriet utan protokollet slutar med: Sundelius avträdde. Vad som sedan utanför protokollet yttrades är väggarnas hemlighet, men en för pastorns vidkommande ödesdiger åtgärd vidtogs. Han fick missiv till Trehörna från Norrköping. Kanske menade man i Linköping, att en tids vistelse i de stora skogarna neråt Smålands-gränsen skulle verka gynnsamt.

I Trehörna gick det tydligen alldeles utmärkt med samarbetet mellan församling och präst, så bra att man med patronus, kvartermästare Duse på Trehörna säteri, i spetsen skrev till biskopen och bad att få ha Sundelius

kvar.
sig v
det g
] Sund
ha n
till s
om r
Men
verk
ägde
ket
Norr
honc
hur
av I
väge
även
Läs
at N
hafv
ensk
ber
Poli
tid
lust
verl
sinn
son
ene
ling
lag
på
de
gör
Pre
var
för
bet
en

sig
rk-
gar.
tio-
nts
om
and
vad
olk,
den
av-

kvar, när man förstod att det var på tal med en transport. Man hade fäst sig vid pastorns lyckliga ämbetsgåvor och hans drift och osparda möda, när det gällt reparationen av kyrkan och uppförande av en fattighusbyggnad.

olu-
av
som
tid,
var
var
men
rar.
edde

Domkapitlet hade emellertid andra planer, och i maj 1798 återfinns vi Sundelius i Adelöv, dit ryktet om den utomordentlige Trehörna-prästen måste ha nått. Redan samma månad skrev pastor Sundelius just i Adelöv förordet till sin äntligen färdiga bok, Norrköpings Minne, en Norrköpings historia om man så vill. Redan till omfånget är den med sina 700 sidor ett storverk. Men den är också ett verk med stora inre förtjänster. Författaren var en verklig forskare, som bragt fram massor av intressant material och som ägde förmåga att litterärt forma det. Boken räknas som det förnämsta verket från litet äldre tider om staden och har ofta citerats. Författaren till Norrköpings Minne sticker inte under stol med sin egen mening, när det är honom passeligt. Han har t. ex. gett en flera gånger anförd skildring av hur bönderna på Vikbolandet vid ryssarnas ankomst till Sverige mot slutet av Karl XII:s-kriget tänkte ge sig under ryske tsaren men stoppades på vägen av en präst och hans husfolk. "Staten lärer i bland behöva prästen, även utom predikstolen", slutar skildringen.

titlet
ha
bis-
l en
nade
ktig
Den
digt.
han
var
foto-
utan
foto-
ande
ping.
arna

Ett stycke ur företalet kan förf. till denna bok inte neka sig att citera. Läsaren förstår nog varför. "Jag undrar icke på, om man någon gång tänkt, at Norrköpings Minne aldrig skulle få se dagsljuset. Sex års utdrägt tyckes hafva varit en skäligen anledning til denna tviflan. Men den som känner mine enskilte öden under detta tidelopp, han är utan Supliqve (dvs. utan att jag ber honom) färdig at förlåta detta uppehåll. När man blir ett mål för Politivens aga, och bortvisas från det ställe, där man trott sig en längre tid fästad, til en aflägsen och djup Skogsbygd, är ej underligt om arbetslusten aftynar och tilgångarne för en Auctors (dvs. författarens) behof, verksamhet och drift stängas." När man känner författarens öden, blir man sinnad att kalla hans bok en bragd. Och hans verksamhet som präst har, som framgår av ovanstående, inte blivit lidande av hans litterära verksamhet.

ellan
Duse
elius

Äntligen var alltså boken om Norrköping färdig och därmed kunde den energiladdade pastorn i Adelöv odelat ägna sina krafter åt den nya församlingen. Där fanns att göra, och länge vilade inte Sundelius på sina litterära lagrar. Protokollen, skrivna med schvung och med en högst personlig syn på tingen, är både många och långa under hans tid i socknen. Tråkiga är de minst av allt. Den 26 maj 1799 hölls sockenstämma, då stora ting var i görningen, enligt protokollets § 7. Slutligen i anledning af förut i dag från Predikstolen hållet uppmuntringstal, yttrade sig v. Pastorn: "Det kan ej vara någon rättsinnad ibland oss, som, då han med upplysning och god vilja för Det högsta Wäsendets sanna ära Samtida och Efterkommande Likar, betraktar vår Gamla Kyrkas bristfällighet och i alt så föga svarande mot en tillväxande Folkmängd samt ett höfsadt Tidehvarfs skick, skulle visa

någon motvilja för den proposition jag gjort Församlingen till en ny och prydelig Kyrkas uppbyggande". Pastorn sade rent ut, att han hade svårt att tänka sig, att någon kunde ha en annan mening i denna fråga. Socknen var folkrik, och var det fråga om villighet och förmåga, kunde Adelöv tävla med de flesta församlingar i stiftet. Därtill kom en annan viktig omständighet: ekonomien, som man ju inte kan undgå att ta hänsyn till en smula. Adelövs kyrkokassa var, enligt pastor Sundelius, en av de allra största i riket. Just då var den 2416 riksdaler eller 14501 daler silvermynt, och den summan översteg vida vad Linderås hade, när man där satte i gång sitt vid denna tid fullbordade kyrkbygge. Linderås fick i alla fall en slant över, fast man, som det står, uppfört "en ganska vacker kyrka".

När man dessförinnan höll syn på Adelövs kyrka, kunde man utan större svårighet konstatera, att den var ganska förfallen. Fotsyllen på norra sidan var alldeles upprutten och väggsyllarna på flera ställen sådana, att man kunde köra ett yxskäft genom väggen. Det hade man försökt och det hade gått lätt. Det långa, spetsiga och i allt oformliga tornet — det står så — hade böjt sig flera alnar över takkammen på kyrkan och hotade att falla ner när som helst. Det beslöt man att ta ner.

Pastor Sundelius anförde också, vad stiftets biskopar vid sina visitationer haft att säga om kyrkan, sist biskop Lindblom, som med missnöje sett dess tillstånd och dess "osmakliga architectur".

Kyrkans tillstånd tycks ju värtaligt ha kunnat tala för behovet av ett nytt tempel, men det erkännandet kan väl den erfarne kommunalmannen ge pastorn, att han kunde konsten att tala för sin sak. Naturligtvis kunde beslutet inte bli mera än ett och stämman beslöt också enhälligt att hos höga vederbörande utverka tillstånd att få bygga ny kyrka, infordra ritningar och kostnadsförslag och slutgiltigt byggnadstillstånd. Byggmästaren skulle också titta på klockstapeln och om han fann den för skröplig, riva den.

Med segerns sötma på läpparna och i andanom seende den nya, vita, tornförsedda kyrkan resa sig på den plats, där det gamla, rödfärgade, nästan uppruttnade trärucklet nu stod, gick säkert den unge prästen hem den eftermiddagen. Efter sex år skulle den vara färdig, "om ej krig och missväxt sker", som beslutet löd. Eftersom kyrkogården var för liten, borde den samtidigt utvidgas genom tillköp av ett stycke av Adelövsbyns gårde.

Och nu gick det undan. Efter tre månader hade man fått ritningar från stiftsbyggmästaren och förslag till ny predikstol. En månad senare hade man delvis ordnat med stensprängare, kalkleverantör i Heda socken och tegelslagare. Men när det blev fråga om ett formligt byggnadsavtal hade man betänkligheter. Det hade börjat blåsa upp storm i Adelöv. Och den var i hastigt tilltagande.

Det kan tyckas, som om det barmhärtigaste vore att dra en slöja över alla de stridigheter, som under några år, rättare nästan ett helt decennium,

utspo
rör
och
Kyrk
Man
utan
kons
mak
utan
Och
som

skild
står
nog
läng
man
Och
gam

prär
värde
orsa
äsyf

best
skre
ett
av
böte
utor
Den
Maj
kas

lade
själ
Rid
Har
bef
nac

utspelade sig i Adelöv och inför olika rättsinstanser. Men då det bland annat rör sig om hur det kom sig, att en socken inte fick sin planerade kyrka och hur en präst miste kapp och krage, är det skäl att något nämna härom. Kyrkbyggen är stora saker, och det blir lätt delade meningar omkring dem. Man kan inte blunda för att den energiske pastorn satte i gång väl snabbt utan att bereda sockenborna riktigt på företaget. Nu kunde han emellertid konsten att entusiasmera folk, han var rent av en folktribun med ordet i sin makt. Allmogen fick han med sig. Sockenen bestod dock inte bara av bönder utan också av herrskap, inte många men inflytelserika genom sin ställning. Och det var med herrskapen Sundelius fort nog kom ihop sig och med dem som satt i de trängsta villkoren.

Just vid den tiden stormade det ju åtskilligt kring adeln och dess särskilda rättigheter, och det var förvisso fläktar från den stormen, som förstärkte ovärdet över Adelöv. Vilka åsikter den nye prästen hyste, hade han nog inte stuckit under stol med, när han bara blivit varm i kläderna, och längre var det inte mellan Adelöv och Linköping eller Norrköping, än att man fått klara besked om vad det var för en herre man fått ner i socknen. Och nu började han styra och ställa, trots att han var blott omkring 35 år gammal och inte ordinarie ens. Han måste sättas på plats.

Ungefär ett halvår efter beslutet att bygga ny kyrka satte pastor på pränt, att stämmorna i Adelöv inte förtjänade det bästa lovord. Men kyrkvärden Daniel Andersson i Mickelstorp sade rent ut: "Herrskaperna äro orsaken till gräl och osämja". Han preciserade dock inte vem eller vad han åsyftade.

Man hade länge haft ont av vargar, men nu skulle det tas kraffttag mot bestarna. Det skulle bli ordning med skallen. Sundelius satte sig ner och skrev en skallordning för Adelöv, som inte bara är utförlig utan skriven på ett språk, som förrådde författarens ingående kännedom om och behärskning av gammal lagstil. Den som inte gick, när det budades till skallgång, skulle böta, och om inte böterna betaltes, skulle de indrivnas. Alla gick med härpå utom löjtnant de Maré i Botilstorp och baron Leijonhufvud på N. Liarp. Den förre förklarade, att han inte följde andra förordningar än dem Kungl. Maj:t utfärdade. Kriget var öppnat, men huvudmotståndaren hade ännu inte kastat handsken.

Man skulle sätta till en byggnadskommitté eller kyrkoråd, som det kallades. I denna kom inte pastor Sundelius med — han borde ju eljes ha varit självskriven. Till ordförande i denna kommitté utsågs en herr Carl Gustaf Ridderstähle på Vallstorp. Denne var av adel, ehuru inte introducerad sådan. Han hade i Adelöv en befattning som kyrkoföreståndare — en rätt originell befattning. Därtill hade han tagit initiativ till byggandet av krogen på marknadsplatsen och innehade rätten att sälja brännvin, hämtat från kronobränn-

neri, där. Dessutom hade han tillstånd, t .o. m. ensamrätt i socknen, att sälja tobak, snus och pipor. Han behärskade tydligen konsten att tjäna två herrar.

Pastor Sundelius fann sig emellertid inte i att man uteslöt honom från kyrkorådet. Han skrev till domkapitlet och fick snabbt ändring. En annan tvistefråga var, vem som skulle ha hand om nycklarna till kyrkkistan, den med de många sköna riksdalrarna. Det hade ordnats så, att herr Ridderståhle skulle ha den ena. Man åberopade vissa privilegier från 1680. Sundelius teg inte på den punkten heller. Och här kunde han räkna på ett starkt stöd från bondehåll. Det sades öppet på en stämman, att det var nesligt att ta nyckeln från kyrkvårdarna, då de inte felat på något sätt.

Nu duggade stämmorna tätt. Pastorn räckte ut en hand till försoning, sedan bråket om sammansättningen av byggnadskommittén hade stillat. Det fanns annat att ta nappatag om. Och nu är det som herr Ridderståhle framträder som Sundelius verkliga motståndare. När kyrkoräkenskaperna är uppe för behandling och godkännande, vägrar man att godkänna dem. Av Ridderståhle fick pastorn betyget att vara en dålig ekonom. Skulle han få hålla på, bleve socknen utfattig och en tredjedel av dess invånare bleve förvandlade till tiggare. Vidare hade han, Ridderståhle, blivit utsatt för en massa bakdanteri. "Men var fågel sjunger efter sin näbb och den som älskar en elak och förförisk ton, får nog tjänliga visor till och med Marselie sånger (dvs. marseljäsen)." Där kom det alltså! Trots vad Ridderståhle hade att anföra, fick han emellertid få med sig.

Herren till Vallstorp fick omgående veta, vem han stungit hade. Pastorn beskyllde honom öppet för sedeslöst leverne. Han var ett dåligt exempel för församlingens ungdom, då han med en namngiven kvinna, som han sammanbodde med, hade fem barn. Äkta makar, påpekade pastorn, brukade hedra sig med att vid ett barns födelse ge en gåva till kyrkan och till de fattiga, men det hade aldrig herr Ridderståhle gjort, och därigenom hade han enligt pastorn försvillat medel för kyrkan och de fattiga.

På stämman i maj 1801 tillkännagav Sundelius, att han veckan innan i sällskap med två sockenmän hade infunnit sig i Vallstorp för att "enligt kyrkolagens krav och egen ämbetsplikt förehålla herr Ridderståhle sin obotfärdiga levnad, som... väcker... en allmän förargelse bland sådana människor... som älska dygd och religion och ej vilja uppenbarligen vanhedra sina personer med lastens offentliga försvarande och lagens skändliga överträdande, vilken bör vara helig till skygd och efterföljd, såväl för den ringare som för den högre". Härutinnan instämde alla närvarande, gemensamt, säger stämmoprotokollet.

Ridderståhle hade som ovan nämnts en syssla som kyrkoföreståndare. Nu väcktes förslag om att dra in befattningen, eftersom den ansågs onödig. Pastor Sundelius spädde på med att peka på innehavarens oanständiga lever-

ne, som gjorde honom olämplig till den, och till hans trätlystnad och oför-
måga att samarbeta med prästerskapet. Efter en veckas betänketid gav man
kyrkoföreståndaren respass.

Det kan förefalla, som om pastorn vunnit ett rent förintelseslag mot sin
fiende. Denne skulle emellertid slå igen, åter och åter. Och på det viktigaste
frontavsnittet höll nederlaget på att förberedas. Drömmen om den nya,
vackra kyrkan skulle bli blott en dröm. Kapten Ribbing på Södraholm med
nära släktförbindelser med Näs hade redan vid förra årets slut skriftligen
uppmanat stämman att uppskjuta kyrkbygget. Det hade varit missväxt i
tre år, riksgäldssedlarna realiserades och det var och blev ju ideliga trätör
och misshälligheter kring det. Fru Nathorst på Näs visade ingen större iver,
när det gällde att göra sig av med ett stycke av Adelövs gårde. Ritningarna
till den nya kyrkan rosades, men när det blev tal om att ingå kontrakt med
byggmästaren, så fann man inte heller detta brådskande utan sköt det på
framtiden. Kyrkbygget hade gått i baklås.

Ingen skall tro, att pastor Sundelius sökte gunst hos gemene man. Han
var myndig och sträng i tonen, när han gick till rätta med församlingen för
brister i kyrkvett. Hoptals gav sig somliga ut ur kyrkan, när nattvarden
utdelades, för att röka och prata på kyrkbacken. Kanske var detta en liten
snärt åt den som hade monopol på tobaksförsäljningen. Men seder och guds-
fruktan hos sådana världens barn var därefter, menade pastorn. De var,
Gud ske lov, få.

Den illa åtgångne Ridderståhle teg dock inte stilla. Under bortåt ett tio-
tal år skulle han vässa sin penna och formligen bombardera olika myndig-
heter med anmälningar och skrivelser av skilda slag. De kom till socken-
stämman, häradsrätten, landshövdingen, hovrätten i Jönköping och Kungl.
Maj:t. De gällde förstås Sundelius. Förklaringar infordrades. Sundelius be-
mötte, utslag avkunnades och dessa överklagades vid högre rätt. Mängder av
sidor skrevs fulla under dessa år och sändes åt skilda håll. Syftet var dock
ett från Ridderståhles sida: avtvå sin skymf och ta hämnd på den myndige
prästen och krossa honom.

Det var i huvudsak tre vägar Ridderståhle gick för att komma åt sin
vederdeloman. Han anmälde honom för oegentligheter, när det var fråga om
kassorna i socknen. Man kunde vägra godkänna hans omhändertagande och
anmäla honom för brist. Sundelius anmälades för smädligt skrivsätt i sina
protokoll. Till slut gällde det beskyllningar, som gick på heder och ära.
I fråga om de två första punkterna kunde ju akterna vittna, men när det
skulle fastslås, vad som hade blivit sagt och inte sagt, måste ju myndigheterna
ty sig till levande vittnen. En stor del av socknens invånare drogs här med
eller mot sin vilja in i tvisterna, i varje fall som vittnen. Och det är nog
ingen överdrift att säga, att hela Adelöv var engagerat — för eller emot

sin pastor. Och det torde nog inte vara för mycket sagt ens, att hela häradet med spänning följde, hur tingsförhandlingarna i Hullaryd framskred. Det var en kamp på liv och död nära nog därnere.

Sedan striden vid olika instanser satts i gång, utnämndes Sundelius till komminister i Rök och Heda, en tjänst som han tillträdde först 1803. Det året gifte han sig också i Adelöv med kyrkoherde Lindgrens dotter. Före sin avflyttning beviljades komministern en avskedskollekt av sin gamla församling, "den dagen då han gör valé" (dvs. håller sin avskedspredikan), samt ett avskedsyste längre fram på sommaren. Mottagaren tackade på det ödmjukaste. Det sista protokollet pastorn skrev, samlade emellertid ännu mera bränsle på bålet och blev upphov till en rad mellanhavanden mellan Sundelius och Ridderstähle under flera år. Det rörde en skuldsedel, som hade kommit bort, medan Ridderstähle hade hand om ett ärende i samband med denna. Och en rad rättsinstanser fick förståss ta ställning. Hos domkapitlet i Linköping förefaller man, när utslaget föll, vara en smula trött på den ideligen klagande herremannen i Adelöv.

Vi skall emellertid inte följa de olika processerna i deras olika faser. Hovrättens utslag, som föll 1808, innehåller det väsentligaste och det ger åtminstone en aning om hur det gått till vid häradstinget. I hovrätten hade man tyckt sig se, att roten till eländet låg i vad som hände i samband med tillsättandet av byggnadskommittén, när man skulle bygga ny kyrka. Det var från början en maktkamp mellan de två och denna fick till följd, att båda inte bara på stämmorna utan också vid enskilda sammankomster skymfade varandra och hade kränkande utlåtelse om varandras person.

Sundelius hade bl. a. beskyllt Ridderstähle för att i sitt hus ha hyst en för tjuvnad misstänkt hustru, som för resten var maka till en man från socknen, som hade dömts till livstids fängelse för tjuvnad. Det skulle ha förekommit intimiteter herremannen och "tjuvkonan" emellan. Sedan skulle denne ha skickat iväg henne, utrustat henne med matsäck och en attest, tillverkad av honom i kyrkoherdens namn. Ridderstähle hade i sin tur beskyllt pastorn för raderingar i räkenskaperna och för att ha utfärdat en falsk attest till en annan "tjuvkona". Att det var fråga om högst allvarliga beskyllningar inser var och en. Och att vittna i sådana saker hör varken till det behagliga eller det lätta.

Tingsförhandlingarna skedde i en olustig atmosfär. Båda parter var i farten och sökte förmå vittnen att ändra sina redan avgivna vittnesmål. Ridderstähle tubbade en f. d. nämndeman därtill, men Sundelius fick än svårare beskyllningar på sig. Han skall ha undfågnat vittnen med brännvin, så att de blivit överlastade, och gett dem skrivna vittnesmål i händerna. Han beskylldes f. ö. för att ha sökt påverka vittnen på annat sätt. Det hade varit fråga om rena mutor. Vittnen vittnade ett ena dagen, för att den andra komma med motsatta uppgifter.

I
dom
det v
perar
på he
den f
ståhl
Sund
just
att d
Det f
styrk
i san
mun
Hans
var
nade
past
rätte

först
wari
förli

ting
män
i fa
Hov
balk
terli
lig
i en
tam
Rid

För
Stra
lind
fan

".
fall

Ridderstähle kom undan med små böter. Hovrätten sänkte underrättens dom eller befriade honom helt på vissa punkter. För pastor Sundelius gick det värre. Denne hade en farlig fiende i sin snabba tunga och sitt heta temperament. Han hade tydligen varit farligt lösmynt och sagt saker, som gick på heder och ära för Ridderstähle. Allra farligast var det där han sagt om den för tjuvnad misstänkta kvinnan och den förfalskade attest, som Ridderstähle skulle ha utrustat henne med. Det hade skett vid ett husförhör i Ryd. Sundelius hade t. o. m. sagt, att han hade den ominösa attesten på fickan just då, det kunde löjtnant de Maré vittna om, och han hade också sagt, att det kostade både högra handen och huvudet att tillverka sådana saker. Det fanns flera vittnen på detta. Det där med attesten kunde Sundelius inte styrka inför rätta. Och Ridderstähle nekade både till det ena och till det andra i samband därmed. Sundelius sökte med vittnen styrka, att han bara i sin mun tagit ett rykte, som cirkulerade i församlingen, och vidarebefordrat det. Hans vittnen var dock inte av det slaget, att de godtogs av rätten. Antingen var de inte av god frejd eller var deras vittnesmål för osäkra. Många vittnade däremot, att något rykte inte varit i omlopp i Adelöv före den tid, då pastorn fällde sitt yttrande i Ryd. Deras vittnesmål togs för goda av hovrätten, och på dem grundade denna sin dom.

"Wid slikt förewettande måste Sundelius anses at wid husförhöret i Ryd först hafwa utgifwit denna osanning... för hwilken Ridderstähle, om han varit så brottslig, ådragit sig ährans förlust och detta beljugande... tillförlitligen skedt utan öfwerilning, af argt upsåt..."

Synnerligen allvarligt såg man i hovrätten på Sundelius uppträdande vid tingsförhandlingarna i Hullaryd. Han var präst och han hade sökt tubba människor att vittna mot bättre vetande. Det var att sätta människors salighet i fara och visade en äventyrlig inställning till edens vikt och betydelse. Hovrätten dömde därför Sundelius i förmågo av 60 kap. 4 § Missgärningsbalken att vara ärelös och att, sedan domkapitlet avklätt honom hans prästerliga ämbete, också inför Norra Vedbo häradsrätt göra Ridderstähle offentlig avbön för detta beljugande och därför och för de honom ådömda böterna i ena bot straffas med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. Resor, traktement och rättegångskostnader, en stor post, skulle Sundelius ersätta Ridderstähle för.

För herren till Vallstorp betydde väl utslaget den upprättelse han sökt. För hans motståndare innebar det en katastrof. Hans tragedi var fullbordad. Straffet var hårt och nesligt. Hans framtid var spolierad. En möjlighet till lindring i straffet, kanske t. o. m. ett upphävande av den fällande domen, fanns. Det slutliga avgörandet hänsköts till Kungl. Maj:t.

Av sitt domkapitel fick den olycklige prästmannen följande vitsord. "... vad vidkommer själva ämbetets utövning, för vilket han haft en lycklig fallenhet, oklanderligt och med allmänhetens bifall detsamma förrättat, och

vad själva levnaden angår, att ehuru han en och annan gång hos consistorium varit förekallad i händelser, som utvisa hastighet och mindre betänksamhet och därför undfått varningar, han likväl icke härvid synes hava förrått någon hjärtats elakhet utan tvärt om alltid ådagalagt en synnerlig välvilja och hjälpsamhet emot den fattigare folkklassen samt dymedelst tillvunnit sig dess kärlek och förtroende”.

I domkapitlet hade man, tycks det mig, en mycket klar bild av Sundelius, och att man hade en inte mindre skarp av Ridderstähle efter alla skrивerier kan tagas för givet.

Så tog Kungl. Maj:t saken under prövning och lindrade domen på så sätt, att den dömde slapp att mista äran och att hans familj — på domkapitlets underdåniga bön — fick två nådår i Heda. Eljes stod domen fast. Domkapitlet måste därför beröva honom hans ämbete, och avsättningsbeslutet fattades där den 20 sept. 1809. I april följande år verkställdes detta — akter skulle skickas fram och tillbaka mellan instanserna och detta tog tid.

Vid riksdagen i Örebro 1810 hade man som viktigaste ärende att utse ny tronföljare och valde Bernadotte. Vid denna riksdag var en rad ledamöter ur bondeståndet, som biträdde Sundelius, när han hos Kungl. Maj:t bad att av nåd få bli bibehållen vid prästämbetet. Det blev emellertid avslag. Han tilläts dock att söka någon mindre skoltjänst och det sades ifrån, att han inte skulle hindras av den dom han fått på sig, om det var fråga om en ev. utnämning. Därmed var den rättsliga sidan av saken utagerad. Men hur gick det sedan med den avsatte prästen?

Sundelius gjorde verkligen prov för en lärartjänst och blev utan svårighet godkänd — men inte utnämnd. Någon tid var han lärare i Skänninge. Så småningom slog han sig ner i Åsby i Kumla socken, som ligger nära Tåkern. Där avled han också 56 år gammal av bröstfeber år 1823.

Kyrkoherde Palmær i Svanshals har i Kumla sockens begravningslängd gjort följande anteckning: ”Utmärkte sig för snille och vetgirighet. Blev präst 1790. Avgick från prästa-ämbetet, och som privatman gagnade han 1000-tals människor genom sina medicinska kunskaper, sin rådighet och oegennyttan... Han avsomnade den 8 febr. kl. 7 om afton, efter en icke så lång sjukdom. Han fruktade Gud av hjärtat. Hans oegennyttan, rådighet och kärlek var stor — på 12 års tid hade 31.732 sjuklingar av alla åldrar, kön och stånd hos honom erhållit läkemedel, hjälp eller råd. De fattiga njöto hans omsorger utan vedergällning. Vackra gåvor inflöto till Kumla kyrko- och fattigkassor genom hans försorg. Hans begravning den 18 febr. vid gudstjänstens början var märkvärdig av den stora myckenhet folk, som den dagen var samlat omkring hans väl beredda grift. Och avundsvärd den gård av tårar, som tacksamhet och saknad ägnade åt H. O. Sundelii minne.” Kanske döljer sig bland de över 30.000 hjälpsökande mer än en Adelövs-bo,

De stämning i kyrkan. sid 96

och ka
gångne
Rä
teras. I
sitt på
prästm

Ti
sedern
var fö
smed
Linkö
hjälp
vanlig
fattige
och de
Linder
pedago
han v
omside
vad so
i att
Gusun

O
senare
följa
fart p
det av
honor
protol
i ett
sedan
han ir
för re
skrev
del, s
nas ti
i Linc
hade
det st

och kanske var det mer än en församlingsbo därifrån, som vid den hädangångne prästmännens grav fällde tacksamhetens tårar.

Rättmätigheten i den hårda domen över Sundelius skall här icke diskuteras. I den biografiska litteraturen säges det, att han synes ha haft fog för sitt påstående angående Ridderstähles attest. I Adelöv lever minnet av en prästman med rent övernaturliga mått ännu.

Den myndige prosten Hagert i Linderås.

Till de präster man kommer ihåg i Linderås, hör obetingat kyrkoherden, sedermera prosten Anders Hagert, fastän han gick bort redan 1839. Han var född i S:t Johannis socken vid Norrköping i Hagby, där hans far var smed och vilken gård givit sonen namn. Han gick i skola i Söderköping och Linköping och studerade i Uppsala. Femton riksdaler fick han som studie-hjälp av sin födelseförsamling och resten tjänade han som informator — ett vanligt sätt att skaffa sig försörjning och medel till fortsatta studier för fattiga pojkar. I tio år var Anders Hagert ute som informator i olika hus, och därför tog hans akademiska studier ganska lång tid. Han har i en av Linderås församlings böcker skrivit en lång lista på ställen, där han varit pedagogisk handledare åt, ungdomar. Icke utan stolthet talar han om, att han varit lärare åt Jöns Jakob Berzelius, den svenska kemiens fader och omsider professor. På litet mera än tre år inhämtade denne, skriver Hagert, vad som eljes tarvade sju à åtta år i skolorna. Tydligen var Hagert förtjust i att undervisa, ty när han kom ut som präst och blev brukspredikant i Gusum, satte han upp en privatskola för ståndspersoners barn.

Omsider kom Hagert till Linderås, utnämnd 1818, och tillträdde något senare. Han grep genast in med kraft och i de utförliga protokollen kan man följa hans gärning. Längre har han inte bott på prästgården, förrän det blir fart på stenbrytningen. Och får man gå efter vad prosten skriver, sjuder det av odlariver i Linderås. I spetsen står v. häradshövding Ribbing och efter honom kommer en rad energiska jordförbättrare, till namn nämnda i stämprotokollen, och till slut i denna prosten Hagert själv, som antecknas för att i ett enda gärde ha brutit upp 462 jordstenar och tagit bort 51 rör, av vilka sedan gjorts 47 famnar stenmur, 3 alnar i botten och 2½ alnar hög. Och han inte bara odlar, han försöker nya metoder i jordbruket. Om dem har han för resten skrivit i Östgöta Kongl. Hushållnings Sällskaps Handlingar. Han skrev om annat också och fick det tryckt, och han lämnade efter sig en hel del, som inte skulle få tryckas förrän efter hans död eller i manuskript lämnas till biblioteket i Linköping. Han var stor sparfrämjare och startade bank i Linderås. Han grep med kraft in mot ett urartat nöjesliv, och nykterheten hade i honom en varm förespråkare. Och ve den, som prosten fann missbruka det starka! I kyrkboken har han inte sparat på anteckningar för sådana.